

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЯРОЦЬКА ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 260.1:281.5:282

СУЧАСНІ ЧИННИКИ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ: РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
ХАРЬКОВЩЕНКО Євген Анатолійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри релігієзнавства.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
КИЯК Святослав Романович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника», професор кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства;

кандидат філософських наук, доцент
СПИС Ольга Анатоліївна,
Державний економіко-технологічний університет
транспорту, доцент кафедри філософії та історії
науки і техніки.

Захист відбудеться 5 грудня 2016 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.43 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал №12.

Автореферат розісланий «4» листопада 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Фенно

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На межі другого і третього тисячоліть відбулися істотні зміни у дослідженні феномену «секуляризація» в умовах світових процесів глобалізації, які невіддільні від характеристики релігійних змін, що відбуваються в християнському світі. Оскільки теорія секуляризації та її імплементація характерні для християнської цивілізації, то виключно саме ця проблема стала об'єктом нашого дослідження. Щоб належним чином оцінити секулярну ситуацію в Європі, Латинській Америці, США та інших країнах, а також в Україні, необхідно дослідити ставлення до неї самої церкви, чим фактично відрізняється наше дослідження від інших його напрямів, передусім соціології релігії, панівної в теоріях секуляризації на Заході, в якій відсутній філософсько-релігієзнавчий аналіз процесу секуляризації та її чинників. У цьому зв'язку важливими є аналітичні дискурси для означення секуляризації передусім в оцінці найвищих духовних авторитетів церкви, які дають можливість адекватно виявити сутнісну характеристику сучасної секуляризації як у світі, так і в церкві, що актуалізує тему нашого дослідження.

Дискурс-аналіз перший – *релігійна індіферентність* у її витоках і наслідках: «Церкву паралізує релігійна індіферентність, релігійна байдужість – масове явище в сучасному християнстві, більшість людей задовільняється імлістою релігійністю і живе так, начебо Бога не існує» (папа Іван Павло II). «Католицька церква в Західному світі переживає небувалу хвилю секуляризації. Вірити стає все складніше. Людство збудувало собі самодостатній світ, і в цьому світі уже неможливо знайти Бога» (папа Бенедикт XVI).

Дискурс-аналіз другий – *секулярна якість життя нових поколінь*. Папа Франциск стурбований тим, що в останні десятиріччя відбувся «злам поколінь», що позначилося на переданні християнської віри наступним поколінням, які вже не ідентифікують себе з католицькою традицією. Великою небезпекою для віри, вважає цей папа, є «зародження нової міської культури, коли християнин вже не є промотором або творцем сенсу цієї культури, отримуючи від неї іншу мову, інші символи, послання, парадигмати, які дають спрямування для життя, суперечливого з вірою і Євангелієм». Синод Єпископів Католицької церкви в Римі 8 жовтня 2012 р. відзначив, що «тривожним сигналом для сучасної Церкви є втрата Європою християнської пам'яті й спадку», а «третє і четверте покоління прав людини уже не має нічого спільного з християнськими поглядами, цінностями, мораллю».

Дискурс-аналіз третій як найдієвіший чинник секуляризації в самій церкві – *контекстуалізація теології*, тобто виникнення теології, породженої сучасною думкою, на протилежність традиційній догматичній теології, яка спиралася на біблійну традицію. Стимулом для розвитку контекстуальної теології слугує секуляризація традиційних віроповчальних концептів, вихолощення їх трансцендентного смислу й утвердження антропоцентризму, гуманізму, гідності людини як іманентних цінностей.

Четвертим аналітичним дискурсом дослідження сучасних чинників секуляризації є *сурогатна релігійність*. Усе більше людей вірять в різні надприродні сили і енергетичні сфери, захоплюються гороскопами, шукають порад у

біоенергетиків і ясновидців, надають велику увагу парапсихології, займаються йогою і медитацією, приєднуються до харизматичних течій, знаходять сенс життя в реінкарнації як можливості безкінечної самореалізації, отримують натхнення від давніх і новітніх міфів, знаходячи в них естетичну насолоду, духовну і моральну цінність, сенс життя.

Відтак, усі зазначені дискурс-аналізи секуляризації актуалізують обрану тему дослідження, дають можливість розкрити явище секуляризації в самій церкві (внутрішній аспект секуляризації) і в розвитку суспільства (зовнішній аспект секуляризації) в таких її чинниках: релігійна індиферентність, трансформація релігійно-церковного комплексу, релігійний релятивізм, релігійний модернізм, сурогатна релігійність, світський спосіб життя і консумпціонізм (споживацтво) як практичний атеїзм.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації», науково-дослідної теми філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка №11БФО 41-01 «Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства».

Метою дисертаційної роботи є розкриття основних чинників секуляризації в контексті модерних протестантських теологій, секулярної парадигми буття Католицької церкви після II Ватиканського собору та секулярної детермінації кризових явищ в сучасному християнстві.

Для досягнення поставленої мети ставляться такі завдання:

- здійснити порівняльний аналіз концепцій, теорій і чинників секуляризації в зарубіжній соціології й українському релігієзнавстві, визначити їх методологічну подібність і відмінність;
- виявити особливості ліберальної теології в протестантизмі як модерністського секулярного вихолощення традиційних догматичних основ християнства;
- розкрити інноваційність «католицького аджорнаменто» як секулярної парадигми буття церкви в сучасному світі;
- дослідити сучасне ставлення Католицької церкви до культури у виявах її сакральності-секулярного реверсу;
- проаналізувати тенденції розвитку соціального вчення Католицької церкви як секулярну відповідь на вирішення актуальних проблем сучасності;
- простежити детермінацію кризових явищ в сучасному католицизмі і протестантизмі та спроби інституціоналізаційного їх подолання;
- виявити зовнішні й внутрішні чинники секуляризації православ'я;
- обґрунтувати секулярний характер масової релігійності в світі й Україні.

Об'єктом дослідження є сучасна секуляризація різних течій християнства – протестантизму, католицизму, православ'я.

Предметом дослідження постають модерні протестантські теології як чинники секуляризації, секулярна парадигма сучасного буття Католицької і Православної церкви.

Методи дослідження. Об'єкт і предмет дослідження зумовили вибір теоретико-методологічних засад і методів його проведення. Основу методології дослідження склали концептуальний аналіз джерельної бази, теоретичних надбань, засобів та результатів усвідомлення феномену «секуляризація», зокрема різних її теорій та чинників у християнському світі в контексті релігієзнавчих, філософських, культурологічних аспектів її виявлення із застосуванням відповідного інструментарію. Насамперед, застосовано метод аналізу сучасного стану теорій і чинників секуляризації із використанням соціологічно-описового та компаративного синтезу, що дозволило виділити основні риси модерних протестантських теологій як чинників секуляризації, верифікувати секулярну парадигму буття Католицької церкви в сучасному світі та зовнішні й внутрішні чинники секуляризації православ'я. У результаті таких методично-теоретичних підходів виділені різні чинники трансформації і модернізації релігії і церкви як детермінанти секуляризації. Метод порівняння покладено в основу зіставлення традиційного та інноваційного, трансцендентного та іманентного в досліджуваній проблематиці.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у виявленні й розмежуванні традиційного й інноваційного в сучасних християнських (передовсім, католицьких і протестантських, а також православних) богословсько-філософських концепціях розвитку сучасного світу і людства, що відкрило шлях до внутрішньої секуляризації цих течій християнства; розкриті значення трансформації, модернізації, реформування релігійно-церковного комплексу як істотних чинників секуляризації в самій церкві, що в свою чергу стимулювало розвиток релігійного індиферентизму, консумпціонізму (споживацького світського способу життя) як практичного атеїзму та втрати релігійного сенсу життя в масовій релігійній свідомості як вторинних чинників секуляризації у вигляді поширення позацерковної релігійності, агностицизму і світоглядного релятивізму.

Наукові результати, які характеризують новизну дисертації, внесок автора у розробку її основоположних засад і висновків конкретизуються у наступному:

Вперше:

- обґрунтовано, що *контекстуалізація* релігії у вигляді модерних протестантських теологій сприяла секулярному вихолощенню традиційних основ християнства, про що найпереконливіше засвідчують сучасні модерні протестантські теології – «деміфілізованого християнства», «секулярного християнства», «теологія надії» і «теологія прогресу» як вияви постмодернізму, а також радикальний перегляд традиційної теїстичної еклезиології в контексті децентралізованої, деклерикалізованої і «периферійної церкви» в католицизмі і «теології виникаючої церкви» як рафінованого самовираження постмодерністської релігійності в сучасному протестантизмі;

- доведено, що аджорнаменто (італ. Aggiornamento – осучаснення) як секулярна парадигма II Ватиканського собору (1962 – 1965 рр.) окреслила широку програму динамізації Католицької церкви в руслі її оновлення і наближення до сучасного світу шляхом модернізації її ідейного арсеналу і культу, відмови від

еклезіального і сотеріологічного ексклюзивізму (*extra Ecclesia Romanum sulla salutis* – поза Католицькою церквою немає спасіння), що сприяло пом'якшенню, а здебільшого й відмові від доктрин, які протиставляли католицизм іншим християнським і нехристиянським релігіям, визнанню релігійного плюралізму як важливого чинника секуляризації;

- встановлено, що Католицька церква все більше обґрунтовує своє віровчення на антропоцентричній парадигмі, у центр якої поставлена гідність людини як особистості та іманентне поняття «розвиток», яке стосується економічного і соціального розвитку соціуму та культурного, духовного, екзистенційного, смисложиттєвого розвитку кожної людини на ґрунті самодостатнього і виключального гуманізму, що не потребує для своєї самодостатності трансцендентного;

- з'ясовано, що в результаті секулярної демаркації культури Католицька церква позбулася постулату трактування культури і, зрештою, філософії, як «служанки теології» та її виключно клерикального використання і визнала сучасне антропоцентричне, соціологічне, етнологічне розуміння функцій культури; відтак, відбулося розмежування віри і культури, трансцендентного й іманентного у ставленні до культури як носія загальнолюдських цінностей;

- доведено, що в процесі секулярної модернізації соціального вчення Католицька церква у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. звільнилася від замкнутої в собі статичної теологічної системи у висвітленні соціальних проблем і підґрунтям католицького соціального вчення стали такі антропоцентричні поняття як людська гідність, свобода, справедливість, співучасть, солідарність, субсидіарність, права і свобода людини, тобто сучасні європейські цінності, позбавлені будь-якого сакрального, трансцендентного значення;

Уточнено:

- сутнісний вияв секуляризації православ'я, що сприймається як різновекторний – зовнішній і внутрішній – чинник, що впливає на трансформацію церкви від сакрального до профанного її стану і проявляється здебільшого у вигляді внутрішнього чинника – «політичного православ'я», «державного православ'я», «економічного православ'я»;

- систематизацію інституалізаційних чинників, які сприяють виникненню кризових явищ в Католицькій церкві, у таких виявах як надмірна централізація, клерикалізація, інституційна регламентація, що детермінує затухання «живої віри», споживацький спосіб життя віруючих, сурогатну релігійність;

- характер релігійності у країнах Східної і Центральної Європи після розвалу в них соціалістичної системи, яка характеризує ставлення більшості населення до релігії як до «не важливої для людини і суспільства» і засвідчує «низький релігійний сенс життя» і «власні уявлення про Бога і релігію», які, по суті, не мають нічого спільного з церковними догматами;

Набуло подальшого розвитку:

- положення про верифікацію показника релігійності сучасних українців, який найнижчий серед якостей, які є формуючими чинниками особистої поведінки, сімейних цінностей, світорозуміння і світовідчуття (3,7 за 10-ти бальною шкалою,

застосованою в соціологічному дослідженні Центром Разумкова), що є переконливим свідченням їх секулярної життєвої налаштованості; і водночас засвідчує байдуже ставлення українців до релігійного сенсу життя, але активну підтримку церков і релігійних організацій в громадянському, політичному і демократичному житті України, що виражає їх секулярну релігійність.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати можуть бути використані при розробці й удосконаленні навчальних програм з курсів релігієзнавства, філософії релігії, соціології релігії та доцільного введення спецкурсу «Сучасні чинники секуляризації в світі й в Україні». Розкриті в дисертації положення і висновки про характер і виявлення сучасної секуляризації створюють передумови для міждисциплінарного дослідження цього феномену, сприяють розвитку як теоретичного, так і емпіричного осягнення функціональних виявів стану і тенденцій сучасної секуляризації в її зарубіжних і українських дослідженнях. Наведені в дисертації положення про сутнісний характер сучасної секуляризації, її теорій і чинників можуть бути використані богословами, священнослужителями, керівниками релігійних організацій в Україні, щоб у своїй діяльності відповідати потребам і запитам сучасної людини, яка ідентифікує себе віруючою, але чи справді такою вона є, і, зрештою, якою повинна бути церква в сучасному глобалізованому, секулярному світі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені у доповідях і повідомленнях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: II Міжнародна науково-практична конференція «Генеза та історичні етапи українського державного церковного будівництва» (м. Київ, 12 грудня 2013 р.), Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка» (м. Київ, 15–16 квітня 2014 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Релігієзнавство в Київському університеті: інституційні та персональні виміри» (м. Київ, 22 вересня 2014 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Авраамічні релігії в Україні: інкультураційні взаємовпливи та міжконфесійні взаємини» (м. Галич, 29 травня 2014 р.), Международная научная конференция «Власть и общество» (м. Тбілісі, Грузія, 22 листопада 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Україна-Ватикан: християнство в контексті його включення в різноманітні сфери суспільного буття» (м. Київ, 28 жовтня 2014 р.), III Міжнародна конференція «Авраамічні релігії: проблеми буття, свободи совісті та віросповідання в контексті різноманітних чинників у сфері суспільного буття в Україні й світі» (м. Галич, 4–5 червня 2015р.), Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка» (21–22 квітня 2015 р.), XXI Quinquennial World Congress of the History of Religions (IAHR) (м. Ерфурт, ФРН, 23–29 серпня 2015р.), Міжнародна наукова конференція «Перші Танчерівські читання: методологічні проблеми сучасного релігієзнавства» (м. Київ, 28 жовтня 2015 р.), Международная конференция «Власть и общество» (м. Тбілісі, Грузія, 28 листопада 2015р.), V Всеукраїнська наукова конференція «Держава і церква в новітній історії України» (м. Полтава, 19-20 листопада 2015 року), Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016» (м. Київ, 20 – 21 квіт. 2016 року).

Результати дослідження доповідались і обговорювались на науково-теоретичних семінарах кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Т.Шевченка.

Публікації. Основний зміст дисертації висвітлено у 8 наукових статтях, 7 з яких вміщені у фахових виданнях, визначених Міністерством освіти і науки України, з них 2 у збірниках, котрі входять до наукометричних баз, 1 статті у закордонному фаховому науковому виданні і 10 тезах виступів, опублікованих у матеріалах конференцій.

Структура дисертаційного дослідження зумовлена специфікою об'єкта аналізу та логікою його дослідження, що впливає із поставленої мети, вирішення основних завдань, і складається зі вступу, чотирьох розділів, 14 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 222 сторінки, з них основна частина складає 199 сторінок. Список джерел нараховує 253 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної для дослідження теми, ступінь її наукової розробки, з'ясовано зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, окреслено наукову новизну, сформульовано положення, винесені на захист, викладено теоретико-методологічну основу і практичне значення здобутих результатів, наведено дані про апробацію і публікацію досліджень, обґрунтовано структуру і обсяг дисертації та кількість використаних джерел.

Перший розділ «Джерельна база і теоретико-методологічні засади дослідження сучасних чинників секуляризації» присвячений аналізу різних теорій і чинників секуляризації в західній соціології релігії і в українському релігієзнавстві, визначенню структурних компонентів і рівнів феномену «секуляризація», а також методологічних принципів дослідження чинників секуляризації.

У **підрозділі 1.1. «Секуляризації як об'єкт дослідження в зарубіжній соціології релігії і українському релігієзнавстві»** здійснено огляд літератури з цієї проблематики, розроблено категоріальний апарат теорій і чинників секуляризації. Важливим складником джерельної бази дослідження стали напрацювання: А.Майдеєр, Б.Уільсона, В.Гараджи, В.Кейджа, В.Ф.Сальвана, Г.Спеснера, Д.Мартіна, Д.Смайлда, Е.Баркер, Е.Дюркгейма, Е.Ш.Герд, К.Бендера, К.Доббелера, К.Кристіано, Л.Гальма, М.Вебера, М.Дреслера, М.Таусін-Реббо, М.Хаффа, О.Конта, П.Бергера, Р.Беллаха, Р.А.Елт, Р.Левіта, Р.Інглхарта, Р.Фенна, Т.Лукмана, Т.Парсонса, У.Сватоса, Х.Ельвера, Х.Казанови, Ч.Тейлора, Я.А.Бекфорда та інших дослідників цієї проблематики.

Виокремлено концептуальні положення і теорії секуляризації в зарубіжній соціології релігії:

- деприватизація релігії як становлення громадянської релігії – класична характеристика секуляризації одним з головних авторитетів соціології релігії Хосе Казанова, яка складається з трьох основних чинників: функціональна диференціація релігії від світських сфер; мінімізація релігії в особистому і суспільному житті;

приватизація релігії (вилучення її зі сфери оцерковлення особи, есхатологічного і сотеріологічного віроусвідомлення і приналежності до будь-якої конфесії);

- дослідження характеру секуляризації суспільства в Західній Європі, США і Латинській Америці дозволило Х. Казанова сформулювати три провідні теорії секуляризації: *європейська парадигма* – «що модерніше суспільство, то воно секулярніше», *американська парадигма* – «довічну потребу людини в релігійності сьогодні задовольняє вільний ринок релігій», *парадигма десекуляризації* – «релігія процвітає у всьому світі, за єдиним винятком Західної Європи»;

- сучасний дискурс секуляризації в західній соціології переживає переосмислення сталих понять і підходів, які були характерні в другій половині ХХ ст., а для початку ХХІ ст. стали суперечливими. Це стосується відкинутої деякими соціологами (Бергер, Сватос, Кристіано, Інглхард) гіпотези, що з часом релігія буде повністю витіснена з життя суспільства наукою і технікою в кінці ХХ ст. Проте «секулярні дебати» у першому десятиріччі ХХІ ст. все ж засвідчили спростування теорії десекуляризації (Д. Мартин, К. Доббелер, Б. Уільсон) і сформували нову парадигму секуляризації як «релігійну диверсифікацію і трансформацію у вигляді занепаду традиційних релігійних вірувань, відродження інноваційної релігійності, становлення харизматичних і п'ятдесятницьких стандартів релігійності» (Е. Баркер, Д. Бефорд, К. Доббелер).

В українському релігієзнавстві феномен «секуляризація» досліджували А. Колодний, А. Черній, В. Єленський, Д. Шестопалець, І. Петрова, Л. Филипович, М. Бабій, Н. Пивоварова, П. Саух, Ф. Шандор. Важливе визначення напряму секуляризації як становлення секулярних вчень релігійного характеру знаходимо в монографії В. Лубського, Є. Харьковщеника, Т. Горбаченко, М. Лубської. Секуляризація як процес, зумовлений модернізацією релігійних доктрин, який потрібно розглядати в контексті реформування релігійно-церковного комплексу досліджувався С. Йосипенком, а також Л. Виговським, В. Климовим, М. Черенковим. Істотне значення мають дослідження католицизму в працях С. Кияка і протестантизму у дисертації О. Спіс.

У підрозділі 1.2. «Методологічні принципи дослідження чинників секуляризації» визначено релігієзнавчу базу тлумачення чинників секуляризації. Спираючись на дослідження «секулярної доби» Ч. Тейлора, у якому сформульовані різні концепції секуляризації в теоретичному філософсько-релігієзнавчому ключі, знаходимо «іманентний каркас», тобто світоглядну настанову, за якою проблеми особистого та суспільного життя отримують вирішення в суто іманентній, тобто земній, поцейбічній площині, не потребуючи жодного звернення до трансцендентного.

Філософська концепція секуляризації, опрацьована українськими науковцями, має чіткі методологічні підходи та онтологічне визначення сутності цього феномену. Секуляризація характеризується як суспільна тенденція, яка відображає мінімізацію впливу церкви, її інституцій та релігійної ідеології на життя суспільства у всіх його проявах. Зростання масштабів і глибини секуляризації є одним із визначальних векторів загальносвітового розвитку, формою соціальної емансипації, чинником всеохопної модернізації, що трансформує усталену цілісність традиційних християнських суспільств і традиційної релігійності.

У другому розділі «Модерні протестантські теології як чинники секуляризації» досліджується процес постійного виникнення нових протестантських теологій як чинників модернізації традиційних догматичних основ християнства, а відтак секуляризації передовсім самої церкви, а потім і соціуму.

У підрозділі 2.1. «Ліберальна теологія як секулярне вихолощення традиційних догматичних основ християнства» досліджується початковий етап розвитку філософської протестантської теології й застосування раціоналізму й гуманізму, засновником якої був Ф.Шлейєрмахер. Як доведено в цьому дослідженні, використання філософської теорії для подолання розриву між релігією і знаннями, вірою і розумом, відхилення ідеї супранатуралізму раціоналізмом призвело до плюралізації теологічних уявлень про сутнісну природу християнства.

Відмова ліберальної теології від буквального розуміння біблійних текстів, застосування історично-критичного методу дослідження Біблії стимулювали перегляд традиційного змісту догматів християнства через призму герменевтики. Встановлено, що традиційне християнство після його ревізії ліберальним богослов'ям зазнало вихолощення основоположних християнських догматів – Нікео-Константинопольського тринітарного і Ефесько-Халкедонського христологічного. Біблію як Священне Писання почали сприймати як історичний, літературний, етичний документ, який вимагав верифікації критеріями розуму, а не віри.

У підрозділі 2.2. «Теологія формування деміфологізованого і секулярного християнства» досліджуються різні напрями становлення *радикальної, або «нової», теології*, які виступили з вимогою перегляду історичної місії християнства і запропонували різні проекти релігії, щоб органічно вписатися в контекст історично-соціальних процесів середини і другої половини ХХ ст., зокрема: *екзистенційної теології* (П.Тілліх) як спроби відійти від традиційної для християнства супранатуралістичної рефлексії і повернути протестантське богослов'я обличчям до світу, примирити розум і віру, філософію і теологію, створити щось на кшталт інтелектуалізованої релігії; *деміфологізованого християнства* (Р.Бультман), щоб зняти міфологічну оболонку з євангельських текстів і за допомогою керигматичного методу їх інтерпретації розрізнити історичну постать Ісуса з Назарету і міфологічний образ Христа, витворений в традиції і богослов'ї церкви; напрям «*безрелігійного християнства*» (Д.Бонхоффер) як вияв *секуляризованого богослов'я*.

У підрозділі 2.3. «Теологія неортодоксального теїзму як секулярна модернізація традиційної есхатології» аналізується черговий етап кризи традиційної протестантської релігійності в умовах глобалізації і секуляризації в модусах «*теології надії*» (Ю.Мольтман, В.Панненберг, Ф.Чайлдз) і «*теології прогресу*» (Ч.Хартшорн, В.Уайтхед). Дослідженням цих модерних протестантських теологій встановлено, що перша з них переглядає традиційну сотеріологію християнства, актуалізує її до сучасної інтелектуальної свідомості, використовуючи найновіші філософські, соціологічні та психологічні концепції, щоб відновити християнські цінності не в теїстичній їх інтерпретації, а в антропоцентричній реалізації «оприсутнення царства Божого на землі тут і зараз» шляхом досягнення блаженства в сучасному реальному житті. «Теологія процесу» радикально переглядає традиційне розуміння Бога в космічних модусах розвитку Всесвіту в

контексті діяння Бога як «творчого світового розуму» з застосування сучасних наукових досягнень в космології й астрофізиці.

У третьому розділі «Аджорнаменто – секулярна парадигма буття Католицької церкви після II Ватиканського собору» висвітлюється інноваційний поворот від традиційного теоцентризму до антропоцентризму в соціальному вченні, теології культури та визначенні сакрального-секулярного реверсу буття Католицької церкви в сучасному світі.

У підрозділі 3.1. «Церква в секулярному світі: поворот від теоцентризму до антропоцентризму як чинник секуляризації» розкривається сутнісне значення процесу «аджорнаменто» як повернення церкви обличчям до світу, оновлення всіх сфер життєдіяльності церкви на ґрунті антропоцентризму і гуманізму. Аналіз соборних і післясоборних документів Католицької церкви (Конституцій, Декретів, Декларацій, Енциклік) дав підставу для висновку, що трансцендентне, сакральне, сотеріологічне, есхатологічне значною мірою заміщується смисложиттєвою іманентністю сучасного світу, сучасного суспільства і сучасної людини. Цей сакральний-секулярний реверс був негативно сприйнятий консервативним крилом Католицької церкви і використаний для виявлення загрози секуляризації, яка імплементована самою церквою і знаходиться в самій церкві.

У підрозділі 3.2. «Католицька теологія культури: сакральний-секулярний реверс» автором доведено, що Католицька церква лише на II Ватиканському соборі сформувала нове розуміння культури як чинника, що допомагає людині удосконалювати і розвивати гідність своєї особистості. Відмовившись від функціонування культури як «служанки теології», Католицька церква намагається подолати розрив між релігією і культурою загалом, культурою світською і культурою церковною, зокрема, за допомогою «інкультурації культури в Євангеліє». Відтак, функціональність культури церквою розглядається широкоаспектно в історичному і суспільному, соціологічному і етнологічному контекстах в таких її складових: феномен національного і загальнолюдського як індикатор ментальності і гарант збереження ідентичності нації і утвердження гідності людини як унікальної особистості, якій повинні слугувати держава, церква і ринок. Відтак, «теологія культури» імплементується в модерні антропоцентричні теології: «теологія всебічного визволення людини», «теологія сталого розвитку», «теологія подолання відчуженості», «теологія людської екології», «теологія прав людини», «теологія культури життя проти культури смерті», які в цілому мають чітку секулярну спрямованість.

У підрозділі 3.3. «Секулярний аспект розвитку соціального вчення Католицької церкви як відповідь на актуальні проблеми світу і людини» означається базис соціального вчення Католицької церкви, який не зводиться до замкнутої, статичної теологічної системи, а, навпаки, відзначається своєю пристосованістю до еволюції суспільства. Проведений аналіз соціальних енциклік дав можливість виявити тенденції розвитку соціального вчення католицизму як відхилення від традиційної трансцендентності у бік людської іманентності. Цей поворот визначив антропоцентричну, гуманістичну спрямованість соціального вчення Католицької церкви, яке уґрунтоване на трьох основних європейських секулярних принципах: особистість (гідність якої ставиться на п'єдестал цінностей),

солідарність (соціальний принцип спільного буття), субсидіарність (спільнотний принцип відповідальності та взаємодопомоги).

Четвертий розділ «Секулярна детермінація кризових явищ в сучасному християнстві» присвячений аналізу інституалізаційної і догматичної кризи в різних течіях сучасного християнства та становленню секулярної релігійності як виявлення втрати «живої віри».

У підрозділі **4.1. «Інституалізаційна і догматична криза в Католицькій церкві»** розкривається характер кризи, котра, як доведено цим дослідженням, виникла в результаті надмірної інституційної регламентованості всього релігійно-церковного комплексу, що сприймається як баласт традицій і не відповідає потребі збереження, як вважає нинішній понтифік Франциск, «живої віри» в сучасному постмодерністському, інформаційно-інноваційному, глобалізованому і секулярному світі. Досліджено, що для подолання «кризи віри» цей папа поставив перед церквою вимогу її реформування, передовсім інституційного перетворення децентралізації і деклерикалізації, створення «периферійної церкви», «бідної церкви для бідних» на ґрунті інноваційних теологій – «теології жінки», «теології молоді», «теології революції», які, за своєю суттю, мають інноваційне секулярне наповнення.

У підрозділі **4.2. «Постмодерністська реконструкція протестантизму як вияв рафінованого секуляризму»** досліджується нове явище в сучасному американському євангельському протестантизмі – рух «Виникаюча церква», досліджений українським релігієзнавцем і протестантським теологом Романом Солов'єм і сприйнятий деякими дослідниками як «ковток свіжого повітря» і «можливість подивитися на наше майбутнє з нової перспективи». Проте, дослідження дисертанткою цього новітнього протестантського руху дозволило надати йому іншу опцію. У «параді» протестантських модерних теологій (які було розглянуто в першому розділі дисертації), що супроводжувався все масштабнішими відхиленнями від сакрального до секулярного, від трансцендентного до іманентного, західна протестантська теологія наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. зазнала постмодерністської реструктуризації зазначеним рухом з претензією «нової реформації» і «відродження християнства», його переакваліфікації з модерного на постмодерний і навіть «постпостмодерний» вектор розвитку. Запропонована постмодерністська христологія і постмодерністське вихолощення Біблії та традиційної ортодоксії більш небезпечні для українського євангельського християнства, ніж модернізм ліберального, радикального, деміфологізованого, секулярного християнства і теологія «мертвого Бога».

У підрозділі **4.3. «Секуляризація в інтерпретації православного богослов'я: зовнішні й внутрішні аспекти»** досліджується вплив різних чинників на формування виключно обрядової, звичаєвої, по суті, народної релігійності, що дуже турбує Православну церкву в Україні. Як доведено нашим дослідженням, до зовнішніх чинників секуляризації православних віруючих церковні ієрархи і священники відносять вплив глобалізації і споживацтва на деформацію суспільної моралі, руйнування традиційних родинних цінностей і поширення нетрадиційної моралі, яка секуляризує шлюбні і сімейні відносини. Відтак, в постатеїстичному суспільстві, де майже 82% українців вважають себе віруючими, суспільна і сімейна мораль не є, по суті, релігійною, а сурогатною, споживацькою (її не можна назвати

навіть свідомо секулярною в сутнісному розумінні цього визначення). Як встановлено дослідженням, у самій Православній церкві наявні чинники внутрішньої секуляризації в таких її аспектах як «політичне православ'я», «державне православ'я», «економічне православ'я». Визначальними модусами секуляризації є ставлення церкви до культури та цивілізаційних викликів: орієнтація на євроінтеграцію чи реанімація ідеологеми «русский мир» в різних її виявах – «слов'янсько-православна цивілізація», «свята Русь», «Москва – третій Рим».

У підрозділі 4.4. «Секулярна релігійність як виявлення утрати досвіду «живої віри» дисертантка на підставі соціологічних досліджень, проведених зарубіжними католицькими соціологічними службами, ідентифікувала кризу віри в країнах Західної Європи у виявах світоглядного релятивізму, релігійного індиферентизму і, зрештою, консумпціонізму (споживацтва) як практичного атеїзму. Криза віри відображається у втраті інтересу до традиційної християнської есхатології, постійному скороченні практикуючої релігійно-обрядової частини населення, зокрема третього і четвертого покоління прав людини, яке вже не має нічого спільного з християнськими поглядами, цінностями та мораллю.

У країнах Східної і Центральної Європи (колишніх соціалістичних державах) дослідженням виявлено три типи культури – *релігійну, змішану релігійно-секулярну і секулярну*. Більше половини населення не вважає релігію важливою для людини і суспільства, ідентифікується не з релігійним, а світським сенсом життя та власними уявленнями про Бога і релігію, які нічого спільного не мають з традиційними церковними догматами. В Україні, як встановлено дослідженням, релігія посідає найнижчий рейтинг серед формуючих чинників особистої життєвої орієнтації. Більшість українців вважає церкву (а не релігію як віровизнання) вагомим чинником громадянського, політичного і демократичного розвитку України, що засвідчує секулярну релігійність українців.

ВИСНОВКИ

У висновках викладені теоретичні підсумки дисертації, які в узагальненому вигляді відображають мету, завдання і наукову новизну дисертації:

1. Аналіз методологічних засад дослідження теорій і чинників секуляризації в зарубіжній соціології релігії і українському релігієзнавстві дозволив верифікувати визначення «секуляризація» у нашому дослідженні як один із визначальних векторів загальносвітового розвитку, як форму емансипації релігійних вірувань і всеохопну модернізацію релігії. Дослідженням виявлено, що дієвим чинником секуляризації є передовсім контекстуалізація релігійних вчень і доктрин, тобто модернізація і трансформація релігійно-церковного комплексу і його повернення обличчям до проблем сучасного світу і сучасної людини саме в цьому світі. Це сприяло вихолощенню сакрального, потойбічного і актуалізації антропоцентричного, поцейбічного в релігійно-церковній діяльності і буттєвій практиці релігійних громад, буденній релігійній свідомості віруючих.

2. Дослідження дискурсу Реформації як стартового чинника епохи секулярного «розчаклування світу» дало можливість виявити докорінну контекстуалізацію релігійно-церковного компендіуму. Відбулося подолання домінуючого середньовічного стереотипу, згідно з яким церква вважалася

своєрідною сотеріологічною корпорацією, завдяки якій можна досягти спасіння і небесного раю. Протестантська сотеріологічна парадигма мала чітке секулярне спрямування: ознакою обраності до спасіння стала успішна підприємницька діяльність, висока продуктивність праці і якість послуг, чесне і порядне підприємництво – в цілому успіх в бізнесовій, банківській, торгівельній діяльності, що, по суті, сприяли секулярному оформленню протестантського символу віри як ідеології нової суспільної капіталістичної формації в релігійному вираженні.

3. Найбільш ґрунтовно процес секуляризації пов'язаний з протестантським модернізмом. Це дозволило його означити як «безперервний парад» модерних і постмодерних теологій. Ліберальна теологія, по суті, дала старт секулярному вихолощенню догматичних основ християнства на ґрунті біблійної герменевтики, раціоналізму і гуманізму. Значущим секулярним проектом деміфологізації і секуляризації стала «нова», або радикальна, теологія з її обґрунтуванням парадигми «дорослішання людства», «кінця метафізики» і «започаткування безрелігійної епохи». Програма модернізації традиційного християнства із застосуванням «керигматичного богослов'я», «екзистенційної теології», «теології надії» і «теології процесу» стали своєрідним винаходом «неортодоксального теїзму», по суті, секулярною модернізацією традиційної християнської сотеріології і есхатології.

4. У дослідженні тенденцій сучасної секуляризації Католицької церкви вичленено і обґрунтовано дискурсну спрямованість поняття «аджорнаменто» як основоположну парадигму II Ватиканського Собору, яка окреслила характер змін в Католицькій церкві в руслі її оновлення і наближення до сучасного світу шляхом модернізації її ідейного арсеналу, культу, відмови від еклезіального і сотеріологічного ексклюзивізму, що сприяло пом'якшенню доктрин, які протиставляли католицизм іншим християнським течіям і нехристиянським релігіям та визнанню релігійного плюралізму як одного із чинників секуляризації. Соборна Конституція «Про церкву в сучасному світі» побудована на антропоцентричній, гуманістичній парадигмі й обґрунтуванні буттєвості людини в іманентному світосприйнятті й світовідчутті, у виявах соціальної, економічної, культурної – в цілому позарелігійної смисложиттєвої, екзистенційної сутності.

5. Модернізація есхатологічно-сотеріологічного компендіуму протестантизму і католицизму викликала кризу віри і привела до змирщення західного християнства. Інноваційні підходи церкви до визначення її місця і ролі в сучасному світі сприяли новому коперніканському повороту в системі світоглядних координат «церква – світ – людина», у якому вже не було місця «для кінцевих питань» потойбічного світу. Це відкрило шлях до переведення християнської віри й надії від замкнутого теологічного світоусвідомлення її світосприйняття в конкретний історичний досвід людини, гідність якої церква визнала як трансцендентну цінність. Таким чином, сенс сучасної екзистенції людини затьмарив традиційну есхатологічну сутність буття людини і звільнив її як від насолод в небесному раю, так і від жахів вічних мук в пеклі і навіть чистилищі, які фактично зняті з традиційної інтерпретації «кінцевих питань» в сучасній католицькій і, зрештою, постмодерністській протестантській есхатології і сотеріології.

6. Опрацювання комплексу проблем, пов'язаних з розвитком сучасного соціального вчення католицизму в контексті динамічних змін в економічному,

політичному, соціальному житті Європи в другій половині ХХ – початку ХХІ століть, виявило тенденцію пріоритетності інноваційних, по суті, секулярних напрямків душпастирської діяльності: акцентування блага людини, прав людини, свобод людини, гідності людини. Європейські секулярні цінності – співучасть, солідарність, субсидіарність покладені в основу сучасного соціального вчення Католицької церкви, надаючи йому міждисциплінарного характеру, залучаючи здобутки всіх знань, насамперед філософії та інших гуманітарних і соціальних наук, до надання соціальному вченню достовірності, актуальності, конкретності.

7. Вивчення сучасних культурологічних процесів у церкві і Європейському Союзі дозволили по-новому оцінити сутність, природу і функціональність культури. Світську спрямованість функцій культури Католицька церква визнала лише після II Ватиканського собору і відмовилася від традиційного трактування і використання культури як «служанки теології» і «носія божественного благочестя», заманіфестувавши таким чином нове ставлення до культури як «носія гідності людини» і «важливого чинника формування загальнолюдських цінностей». Визнання антропоцентричної, соціологічної, етнологічної сутності природи культури сприяло привнесенню секулярних ідей в церковне життя і звільненню культури від її традиційного сакрального використання.

8. Секуляризація донедавна осмислювалася духовними авторитетами Православної церкви в Україні як явище, властиве лише західному християнству, як зовнішній виклик для церкви, що не мав внутрішнього підґрунтя. Останнім часом самі представники Православної церкви в Україні виявили найбільшу загрозу для церкви у чинниках «внутрішньої секуляризації» в таких її модифікаціях, як «політичне православ'я», «державне православ'я», «економічне православ'я». У центрі цих чинників секуляризації – ставлення церкви до культури і цивілізаційних викликів: орієнтація на євроінтеграцію, з одного боку, а з другого, – реанімація ідеологеми «русского мира» у різних її виявах: православно-слов'янська цивілізація, «свята Русь», «Москва – третій Рим».

9. Соціологічне дослідження стану релігійності у країнах Східної і Центральної Європи після розвалу в них соціалістичної системи, проведених у 90-тих рр. і на початку ХХІ ст. виявило різні типи релігійної ідентичності населення цих країн. Це дозволило ідентифікувати країни «релігійної культури» (Польща, Литва, Україна, Хорватія, Румунія), країни «змішаної світсько-релігійної культури» (Словенія, Угорщина, Словаччина) і країни «атеїстичної культури» (Чехія, Східна Німеччина – колишня НДР). Значна частина населення всіх трьох типів названих країн до релігії ставиться неоднозначно, має власні уявлення про Бога, які, по суті, значно розходяться з церковними догматами, оскільки надають перевагу не релігійному, а світському сенсу життя.

10. Показник релігійності в Україні, виявлений цим дослідженням, не зважаючи на високий рівень фіксації віруючих (82,7%), найнижчий серед чинників, які є формуючими особистої поведінки, сімейних цінностей, світорозуміння і світовідчуття (3,7 за 10-ти бальною шкалою). Це переконливо засвідчує секулярний сенс життя більшості українців. Майже половина українців вважає церкву (а не релігійність як світогляд і спосіб життя) важливим елементом громадянського,

політичного і демократичного життя сучасної України, що засвідчує, по суті, їх секулярну налаштованість.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Яроцька О. Особливості догматичного оформлення християнства на Вселенських соборах (325 – 787 рр.) / О.Яроцька // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 7. – К.: Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – Вип.28 (41). – С. 30-38.
2. Яроцька О. «Теологія процесу» як вияв модерністської теології в умовах секуляризації / О.Яроцька // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., 2013. – Випуск 9 (127). – С. 226-234.
3. Яроцкая О. Теоцентризм и антропоцентризм как разновекторные церковные идентичности в современном секулярном мире / О.Яроцкая // Власть и общество (История, Теория, Практика). Научный журнал. – Тбилиси, 2014. – 3 (31). – С. 40-52.
4. Яроцька О. «Аджорнаменто» – секулярна парадигма буття Католицької церкви після II Ватиканського Собору / О.Яроцька // Мандрівець. [Журнал] : всеукраїнський науковий журнал гуманітарних студій – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 2(110). – Березень-квітень. – С. 79-84.
5. Яроцька О. Секуляризація та її осмислення в сучасному релігієзнавстві й теологічній думці / О.Яроцька // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – Випуск 24. – С. 86-94.
6. Яроцька О. Антропоцентризм і теоцентризм як різновекторні смисложиттєві парадигми сучасного буття Католицької церкви (сакральна-секулярна реверсія) / О.Яроцька // Українське релігієзнавство. Вип.73. За ред. Л.Филипович і П.Яроцького. – К.:УАР, 2015. – С. 229-235.
7. Яроцька О. Секулярна релігійність як виявлення втрати досвіду живої віри / О.Яроцька // Релігія та соціум. Міжнародний часопис. – Ч.: Чернівецький Нац. Ун-т., 2016. – №1-2 (21-22). – С. 190-198.
8. Яроцька О. Теологія формування деміфологізованого і секулярного християнства / О.Яроцька // Гілея. – Збірник наукових праць. – Вип.№107. – К.:ВІР УАН, 2016. – С. 205-209.

Публікації в інших виданнях, тези і матеріали конференцій:

1. Яроцька О.В. Ліберальна протестантська теологія в контексті філософської біблійної герменевтики / О.Яроцька // Авраамічні релігії в Україні: історія, етнокультурні взаємовпливи, міжконфесійні взаємини: матеріали наукової конф., 25 травня. 2013 р. – Галич : Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2013. – С. 445-454.
2. Яроцька О.В. Радикальна, або "нова", теологія: модель створення секуляризованого християнства / О.Яроцька // Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Полтава, 2013. – С. 373-380.

3. Яроцкая О.В. Секулярная парадигма развития социального учения католицизма в современном мире / О.Яроцкая // Международная научная конференция «Власть и общество», 22 ноября 2014.: [тезисы докладов]. – Тбилиси, 2014. – С. 59-61.

4. Яроцька О.В. Традиційне і модерністське в сучасних теологічних етичних концепціях: сакральнo-секулярний реверс / О.Яроцька // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2014», 15 – 16 квіт. 2014.: [матеріали доповідей та виступів]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – Ч.7. – С. 91-92.

5. Яроцька О.В. Утвердження гідності людини в модернізованому соціальному вченні католицизму як чинник секуляризації / О.Яроцька // Релігієзнавство в Київському університеті: інституційний та персональний виміри: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 вересня 2014. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – С. 22-27.

6. Яроцька О.В. Секулярні чинники сучасної католицької «теології культури» / О.Яроцька // Авраамічні релігії в Україні: інкультураційні взаємовпливи та міжконфесійні взаємини: Матеріали всеукраїнської наукової конференції. – Галич, 29 травня 2014. – Галич: Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2014. – С. 250-256.

7. Яроцька О.В. Чинники секуляризації в сучасному світі й в Україні / О.Яроцька // Міжнародна наукова конференція «Перші Танчерівські читання «Методологічні проблеми сучасного релігієзнавства». Матеріали доповідей та виступів. – К.: 2015. – С. 57-59.

8. Яроцька О.В. Визнання гідності людини як особистості – секулярна парадигма сучасного католицизму / О.Яроцька // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2015», 21 – 22 квіт. 2015.: [матеріали доповідей та виступів]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. – Ч.7. – С. 121-123.

9. Яроцька О.В. Секуляризація в інтерпретації православного богослов'я: зовнішні й внутрішні аспекти / О.Яроцька // V Всеукраїнська наукова конференція «Держава і церква в новітній історії України». Збірник наукових статей. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – С. 402-408.

10. Яроцька О.В. Секулярна детермінація кризових явищ в сучасному християнстві / О.Яроцька // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016», 20 – 21 квіт. 2016.: [матеріали доповідей та виступів]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – Ч.7. – С. 134-136.

АНОТАЦІЯ

Яроцька О.В. Сучасні чинники секуляризації: релігієзнавчий аналіз. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертація є цілісним релігієзнавчим дослідженням характеру і дієвості в сучасному християнстві таких чинників секуляризації як релігійна індиферентність, трансформація релігійно-церковного комплексу, релігійний модернізм, релігійний релятивізм, сурогатна релігійність, світський сенс життя і консумпціонізм (споживацтво) як практичний атеїзм.

Обґрунтовано, що саме ці чинники секуляризації сприяли вихолощенню сакрального, трансцендентного, потойбічного і актуалізації антропоцентричного, іманентного, поцейбічного в релігійно-церковній діяльності, буттєвій практиці релігійних спільнот, буденній релігійній свідомості віруючих.

У дослідженні тенденцій секуляризації Католицької церкви визначено поняття «аджорнаменто» як домінуючу парадигму розвитку католицизму після II Ватиканського Собору (1962 – 1965 рр.). Встановлено, що модерні теології західного протестантизму, зокрема сучасний рух «Виникаюча церква» є найбільш дієвими чинниками секуляризації.

Ключові слова: секуляризація, трансцендентність, іманентність, антропоцентризм, плюралізм, протестантські теології, Католицька церква, Православна церква.

АННОТАЦІЯ

Яроцкая О.В. Современные факторы секуляризации: религиоведческий анализ. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка; Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация – целостное религиоведческое исследование характера и действенности в современном христианстве таких факторов секуляризации, как религиозная индифферентность, трансформация религиозно-церковного комплекса, религиозный модернизм, религиозный релятивизм, суррогатная религиозность, светский образ жизни и консумпционизм (потребительство) как практический атеизм.

Обосновано, что эти факторы секуляризации способствовали выхолащиванию сакрального, трансцендентного, потустороннего и актуализации антропоцентричного, имманентного, гуманистического в религиозно-церковной деятельности и обыденном сознании верующих. Установлено, что секуляризация наиболее основательно сопровождает трансформацию западного (прежде всего американского) протестантизма: начиная либеральной теологией, радикальной, или «новой», теологией, и продолжая такими модернистскими теологиями, как «теология демифологизированного христианства», «секулярного христианства», «теология надежды», «теология процесса» и современным наиболее радикальным постмодернистским секулярным движением «Возникающая церковь».

В исследовании тенденций секуляризации Католической церкви выделено и обосновано понятия «аджорнаменто» как основополагающую парадигму, по сути, секулярного развития Католической церкви после II Ватиканского собора, её обновления и приближения к проблемам современного мира и человека путем модернизации идейного арсенала, культа, отказа от эклезияльного и сотериологического эксклюзивизма, что способствовало смягчению доктрин,

противоставляющих католицизм иным христианским и нехристианским религиям, признанию религиозного инклюзивизма и плюрализма как факторов секуляризации.

Исследованием доказано, что секуляризация, которая традиционно осмысливалась духовными авторитетами Православной церкви в Украине как явление, присущие исключительно западному христианству, несущее внешний вызов для церкви, имеет и внутреннее основание и проявление в таких секулярных модификациях как «политическое православие», «государственное православие», «экономическое православие».

Ключевые слова: секуляризация, трансцендентность, имманентность, антропоцентризм, плюрализм, протестантские теологии, Католическая церковь, Православная церковь.

ANNOTATION

Iarotska O.V. Modern secularization factors: religious analysis. – On the right of manuscript.

Dissertation for the Candidate degree of Philosophy, in specialization 09.00.11 - Religious studies. – Taras Shevchenko National University of Kyiv; Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is a holistic religious research the nature and effectiveness in modern Christianity factors such as the secularization of religious indifference, the transformation of religious and church complex, religious modernism, religious relativism, surrogate religion, social life and consumerism as a practical atheism.

Proved that these factors of secularization contributed to the emasculation of the sacred, transcendent, otherworldly and updating anthropocentric, immanent, religious and worldly in church activities, existential practice of religious communities in everyday religious consciousness of believers.

In the study of secularization trends of the Catholic Church it is defined the term "aggiornamento" as a dominant paradigm of Catholicism after the Second Vatican Council (1962 – 1965). Established that modern western theology of Protestantism, including modern movement "resultant Church" is the most effective factors of secularization.

Keywords: secularization, transcendence, immanence, anthropocentrism, pluralism, Protestant theology, the Catholic Church, the Orthodox Church.